

HOOFDSTUK VII

NIET-COMMUNISTISCH LINKS-EXTREMISME

Vanaf het moment dat het bureau B van het BNV met zijn activiteiten startte behoorden ook numeriek kleine organisaties tot zijn objecten van waarneming. De afweging om al dan niet naar een bepaalde politieke groepering 'te kijken' werd in de eerste plaats gemaakt aan de hand van de vraag of de intenties en/of de ideologie van zo'n groepering strijdig waren met de rechtsorde. De getalsmatige sterkte – toch ook een criterium voor de mate van staatsgevaarlijkheid of bedreiging van de rechtsorde – was in vergelijking daarmee van ondergeschikt belang. Ook zal in een enkel geval de gedachte hebben meegespeeld, dat een veiligheidsdienst het zich eenvoudig niet kan veroorloven om geen aandacht te besteden aan een organisatie die een andere rechtsorde zegt voor te staan – ook al bestaat die organisatie uit slechts enkele personen.

In het vorige hoofdstuk is onder meer aandacht besteed aan enige kleine groeperingen van extreem-rechtse signatuur. In dit hoofdstuk komen politieke groeperingen of partijen aan de orde van een enigszins vergelijkbare omvang ter linkerzijde van het politieke spectrum: trotskisme, anarchisme en de PSP. Bij zijn beoordeling van groeperingen waarmee de dienst niet zo goed raad wist, zoals de PSP, hanteerde de BVD het begrip 'extreem'. Daarmee wilde de dienst aangeven dat zo'n organisatie zich bewoog langs de rand van de democratische rechtsorde, maar daar niet overheen ging. De kwalificatie 'extremistisch' bleef gereserveerd voor politieke partijen en groeperingen die in de ogen van de BVD die grens wel overschreden, zoals de CPN en de trotskisten. Volgens de definitie van de dienst moest 'extremistisch' genoemd worden een ideologie "gericht op omverwerping van de democratische rechtsorde" en een praktijk waarbij middelen werden gehanteerd "die de democratische normen overschrijden". Als voorbeelden van dat soort middelen werden genoemd het gebruik van geweld en van bewuste misleiding.¹ De PSP werd beschouwd als een apart geval, omdat deze heterogene partij door de BVD vooral geobserveerd werd in verband met de interne strijd om de macht tussen 'stalinisten' (voormalige aanhangers van de CPN) en 'trotskisten'.

Trotskisme

De in kwantitatief opzicht geringe aanhang van Lev Davidovitch Bronstein alias Trotski heeft altijd de intense aandacht gehad van veiligheidsdiensten over de hele wereld. Na de dood van Lenin was de in ideologische termen gevoerde opvolgingsstrijd tussen Trotski en Stalin gewonnen door de laatste, die als secretaris-generaal van de CPSU de beschikking had over het partijapparaat. Kennelijk vond Stalin zijn verslagen rivaal en vooral diens ideeën toch nog zo gevaarlijk, dat hij Trotski niet alleen uit de Sovjet-Unie

verbande, maar hem tenslotte in 1940 door zijn geheime dienst liet vermoorden.

Niet alleen Stalin bestreed de trozskisten, ook in de niet-communistische landen werden de aanhangers en verkondigers van de wereldrevolutie als een gevaar voor de gevestigde orde beschouwd. In Nederland was de door H.J.F.M. Sneevliet in 1929 opgerichte Revolutionair Socialistische Partij (RSP) voorwerp van aandacht van de Centrale Inlichtingendienst.² Na de Tweede Wereldoorlog was het na enkele tussentijdse naamswijzigingen de Revolutionair Communistische Partij (RCP) die zich als 'Nederlandse sectie van de IVe Internationale' presenteerde.

De trozskistische Revolutionair Communistische Partij werd van vele zijden belaagd. Op het januari-congres van de CPN in 1946 verklaarde P. de Groot: "onze politiek is de politiek van Stalin en wij kunnen ons Stalinisten noemen"; het trozskisme daarentegen was in de ogen van de partijleider "de grote vijand".³ Vandaar dat de CPN haar veiligheidsapparaat onder leiding van J. Brandenburg inschakelde om tegenstanders van De Groot, zoals de al snel na de oorlog in de interne oppositie en vervolgens in de RCP verzeild geraakte M. Ferrarez in het oog te houden⁴ door middel van geheime operaties. Anderzijds had de RCP van haar kant haar eigen informatiebronnen in de CPN.⁵

Voor het bureau B was de RCP weliswaar niet 'de grote vijand' maar wel een van die "bewegingen die een gevaar betekenen voor het voortbestaan van de democratie"⁶, en daarmee voorwerp van waarneming. De partij leek vlak na de bevrijding ook getalsmatig nog wel wat voor te stellen. Zij beschikte in 1946 over vier 'vrijgestelden' (door de partij betaalde functionarissen die zich in het RCP-jargon 'beroepsrevolutionairen' mochten noemen) en over een eigen partijbureau. Dankzij de vrijgestelden was dit bureau aan de Amsterdamse Nieuwe Herengracht dagelijks open.⁷

Voor de RCP als onderdeel ('Nederlandse sectie') van de IVe Internationale – door Trozki zo genoemd ter onderscheiding van de IIIe Internationale, de Komintern – waren internationale contacten natuurlijk van groot belang, zoals het ook vanzelfsprekend was dat de CVD juist voor dat aspect grote belangstelling had. Zo wist de dienst in zijn Maandoverzicht van september 1946 te melden dat vier trozskisten naar Frankrijk (wellicht Marseille) waren vertrokken om aan een internationale kaderschool van de IVe Internationale een marxistische scholing te volgen. Toen medio oktober 1946 *de Tribune*, het blad van de RCP, een telegram afdruckte ondertekend door 'les 25.000 travailleurs et soldats Vietnamiens en France', meende de CVD hierin de hand te zien van W. Tieleman, een van de Nederlandse cursisten aan de Franse kaderschool. In het telegram betuigden de Vietnamezen hun adhaesie met de staking van 24 september 1946 tegen de uitzending van Nederlandse troepen naar Indonesië, die overigens niet door de Nederlandse trozskisten was georganiseerd maar door de CPN en de EVC.⁸

Evenals voor de CPN was voor de RCP de dekolonisatie van Indonesië het internationale thema bij uitstek. Op dit terrein probeerden de Nederlandse trozskisten voortdurend de CPN links te passeren. De staking op 24 september heette in *de Tribune* nog wel "een prachtige daad van de arbeiders", maar de RCP was het geheel oneens met het communistisch advies aan dienstplichtige militairen om onder te duiken wanneer hun uitzending naar Indonesië aan de orde zou komen. In *de Tribune* werd dit advies "kleinburgerlijk" genoemd en werd de lezers een citaat van Lenin voorgehouden

waarin deze de Bolsjewiki aanbeval te leren schieten, omdat immers gewapende strijd nodig was om de bourgeoisie ten val te brengen.⁹

Deze revolutionaire standpunten ten aanzien van de Indonesische kwestie werden door het Hoofdbestuur van de RCP systematisch samengevat in een vergadering op 28 en 29 september 1946 en vervolgens ter kennis gebracht van de afdelingsbesturen. Het was de CVD niet ontgaan dat de desbetreffende missive afkomstig heette te zijn van 'het Bondsbestuur der Leninbond'. Naar aanleiding daarvan merkte het Maandoverzicht van november op, dat het Hoofdbestuur van de RCP de inhoud [van de standpuntbepaling inzake Indonesië] wellicht zo revolutionair achtte, dat men voor de gelegenheid een andere naam had gekozen. In dit stuk eiste de RCP namelijk volledige onafhankelijkheid voor Indonesië en verklaarde zij te streven naar de nederlaag der bourgeoisie. In concreto riep zij de Nederlandse militairen op, massaal te weigeren om naar Indonesië te vertrekken, maar daarbij wel in de legeronderdelen te blijven.¹⁰

Het was meer de door de trozkisten in kleine kring, maar ook in *de Tribune* beleden revolutionaire gezindheid als zodanig die de dienst ertoe bracht aan deze groepering aandacht te besteden, dan het vermogen van de RCP om die gezindheid ook in politieke invloed om te zetten. Het was de dienst bekend dat de financiële toestand van de partij slecht was, zozeer zelfs dat overwogen werd de vier vrijgestelden voor halve dagen te laten werken.¹¹ Bovendien, zo meende de dienst, vormden de trozkisten weliswaar een bevlogen, soms verbeterd oppositiegroep, maar beschikten zij slechts over een "geringe politieke macht". Begin 1948 constateerde de dienst "politieke vermoeidheid", mogelijk zelfs een "morele inzinking" bij Trozki's Nederlandse volgelingen. De trozkistische 1 mei-viering werd in dat jaar door slechts 55 personen bezocht, een vergadering in Rotterdam bracht niet meer dan 31 personen bijeen en op een vergadering in Den Haag sprak Tieleman voor "een handjevol bezoekers".¹² Met recht en reden maakte Tieleman dan ook gewag van de bij de RCP levende vrees, het contact met de "arbeidende massa" te verliezen.

De remedie, zo meende het Hoofdbestuur (inmiddels Centraal Comité geheeten) van de RCP, zou moeten komen van deelname aan de verkiezingen van juli 1948. Daardoor zou de partij uit haar isolement kunnen komen; de verkiezingen zouden voor de RCP de "kennismaking met de arbeidersklasse" tot stand kunnen brengen. Zowel de geciteerde uitspraak van Tieleman als die van het Centraal Comité geeft aan hoezeer de trozkistische beweging in Nederland een revolutionaire voorhoede zonder substantiële aanhang was, ook in eigen ogen. De verkiezingen, waaraan de RCP in de kieskringen Amsterdam en Rotterdam deelnam onder aanvoering van S. Santen respectievelijk E.H. Kruidhof, leverden daarvan nog eens de bevestiging toen de trozkistische kandidaten niet meer dan een tweeduizend stemmen op zich wisten te verenigen.¹³

Het electoraal débâcle bracht de RCP in een langdurige crisistoestand. Zij was zich bewust van haar onmacht om in partijpolitiek opzicht enige invloed uit te oefenen, maar zij volhardde anderzijds in haar tactiek om altijd verdergaande eisen te stellen dan de 'stalinisten'.¹⁴ Het werd de BVD steeds duidelijker dat de Nederlandse sectie van de IVe Internationale financieel en qua ledental 'aan het eind van haar latijn' was

gekomen en een kwijnend bestaan leidde.¹⁵ Het kwam dan ook niet als een verrassing, toen het Buitengewoon Partijcongres van de RCP medio maart 1952 het besluit nam zich op te heffen als openlijk optredende politieke partij; het partijblad *de Tribune* zou niet meer verschijnen. Dit verregaande maar wel realistische besluit, overigens genomen op aanwijzing van het Internationaal Secretariaat van de IVE Internationale, betekende echter niet het einde van alle trozistische politieke activiteiten in Nederland. De aanhangers van de voormalige RCP zouden zich gaan toeleggen op het 'intreden' in 'reformistische' organisaties als de PvdA en het NVV, dat wil zeggen het onder valse vlag lid worden van die organisaties en daarin hun revolutionaire ideeën uitdragen. Hun 'interne partijleven' zouden de trozisten in stand blijven houden in 'cel-vergaderingen'. Hierin zouden zij de tactiek bespreken voor hun optreden binnen de organisaties waarin zij waren 'ingetreden'.¹⁶

Over deze nieuwe tactiek van de Nederlandse trozisten lichtte Einthoven zijn minister in¹⁷, maar erg onder de indruk was men bij de BVD toch niet. In een commentaar in het april-nummer van het Maandoverzicht werd nogal neerbuigend gesproken over de trozisten in Nederland "met hun gebruikelijke zelfoverschatting", voor wie de binding aan de IVE Internationale het enige element was dat hun doen en laten politieke betekenis verschafte.¹⁸

Het zal dan ook vooral met het oog op dat internationale aspect zijn geweest, dat de BVD en de met hem samenwerkende inlichtingendiensten van de politie de 'ondergedoken' RCP nauwgezet, dat wil zeggen ook met operationele middelen, bleven volgen. Ook al trachtten de trozisten zich te verschuilen achter namen als 'Reisvereniging Excelsior' en 'Internationale Reisvereniging', wanneer zij vergaderden bereikte in het merendeel van de gevallen een verslag van het besprokene de BVD.¹⁹ Zo kon Einthoven zijn minister deelgenoot maken van wat door het Centraal Comité van de formeel opgeheven, maar ondergronds kennelijk nog functionerende RCP werd gezien als een hoopgevend resultaat van een half jaar 'intrede-politiek': een zevental 'kameraden' was er in geslaagd in afdelingen van de Partij van de Arbeid te infiltreren; vijf van hen woonden in Amsterdam. Toch moesten de trozisten door dit succes niet overmoedig en daarmee onvoorzichtig worden, zo hield CC-lid H. Drenth hen voor, want de RCP-ers mochten zich onder geen voorwaarde in hun ware politieke gedaante bloot geven.²⁰

Het is zeer de vraag of de BVD ook de Partij van de Arbeid, het doelwit van de trozistische infiltratie-politiek, van het bovenstaande formeel, dat wil zeggen schriftelijk, in kennis heeft gesteld. In de documentatie van de dienst is daarover in elk geval niets terug te vinden. Mogelijk is er wel mondeling mededeling gedaan aan de voorzitter, E. Vermeer, zoals Einthoven dat in de jaren vijftig over gevoelige zaken wel meer deed.²¹

Veel zoden zette de 'intrede-politiek' overigens niet aan de dijk. De BVD had zich al afgevraagd "hoe lang dit dwergpartijtje zijn bestaan nog kan rekken", toen in december 1954 de trozisten weer een nieuwe tactiek beproefden. Onder redactie van drs. Th. van Tijn, lid van het Centraal Comité van de voormalige RCP, was een niet als zodanig kenbaar trozistisch blad verschenen, *Perspectief, Socialistisch Maandblad* geheten.²² Na de oprichting van het Sociaal Democratisch Centrum (SDC) in de Partij van

de Arbeid, dat voor een groot deel bestond uit aanhangers van de Derde Weg, slaagde Van Tijn er in, *Perspectief* te maken tot de spreekbuis van het SDC. In het bestuur van het Sociaal Democratisch Centrum zelf wist behalve Van Tijn ook Tieleman zich te laten kiezen, terwijl in de redactie van *Perspectief* naast Van Tijn ook de al genoemde Drenth een plaats kreeg.

Van bovenstaande ontwikkeling, die nu toch een beetje begon te lijken op een min of meer geslaagde poging tot heimelijke beïnvloeding van de Partij van de Arbeid, stelde Eindhoven de minister van Binnenlandse Zaken in april 1955 op de hoogte.²³ Maar het duurde nog tot maart van het volgende jaar voor Van Tijns trozistische overtuiging sterker bleek dan zijn voorzichtigheid. In het maart-nummer van *Perspectief* gaf hij in een beschouwing over de stalinistische geschiedvervalsing kennelijk van een zo duidelijk trozistische zienswijze blijk, dat het Maandoverzicht van de BVD opmerkte: "het moet de kritische lezer eigenaardig aandoen deze beschouwing te lezen in *Perspectief*, dat voorgeeft slechts een spreekbuis te zijn van de oppositionele groep in de PvdA".²⁴

Toen de trozisten hun positie in het Sociaal Democratisch Centrum nog verder wisten te verstevigen²⁵, greep de leiding van de Partij van de Arbeid tenslotte in. Medio 1959 gaf het partijbestuur van de PvdA een verklaring uit waarin met zoveel woorden werd vastgesteld dat het SDC schade berokkende aan de politieke positie van de partij en de koers van de PvdA op essentiële punten wilde veranderen.²⁶ Op 16 januari 1960 hief het SDC zichzelf op.²⁷

Intussen hadden enkele trozisten het initiatief genomen om wederom een eigen blad uit te geven. Onder redactie van S. Santen was in het voorjaar van 1957 het blad *De Internationale* verschenen, dat zich geheel aansloot bij de zogenaamde 'tendens-Pablo', één van de drie of vier richtingen ('tendenzen') die op dat moment binnen de internationale trozistische beweging bestonden. 'Pablo' was het pseudoniem van de 'secretaris-generaal van de IVE Internationale' M. Raptis, die enerzijds een groot voorstander was van het 'intrede-werk' op nationaal niveau, maar anderzijds van mening was dat de trozisten op mondiaal niveau hun aandacht vooral moesten richten op het revolutioneren van de koloniale en ex-koloniale gebieden.²⁸ Het waren deze Raptis en Santen die medio 1960 de voorpagina's van de dagbladen haalden, toen zij in Amsterdam werden gearresteerd op verdenking van valsemunterij.

Doordat het trozistische wereldje zo klein was en conspiratief gedrag de trozisten een tweede natuur was geworden, had de BVD al grote moeite hun 'gewone' politieke activiteiten van nabij te volgen. Dat laatste gold des te meer voor activiteiten die zelfs binnen de toch al kleine trozistische kring slechts een enkele ingewijde bekend waren. Veel van de trozistische activiteiten moeten de BVD dan ook ontgaan zijn. Zo heeft de dienst nooit lucht gekregen van de smokkel van kant uit Frankrijk naar Nederland, uit de opbrengst waarvan onder meer het RCP-apparaat werd gefinancierd.²⁹

Zo'n geheime activiteit was ook het verlenen van materiële steun aan het Algerijnse Front de Libération Nationale (FLN), dat streefde naar een onafhankelijk Algerije en dat een einde wilde maken aan de Franse koloniale regime. Die steun ging verder dan het inzamelen van geld. Het FLN had behoefte aan valse papieren en aan wapens, en schakelde het trozistische internationale netwerk in om daarin ten dele te voor-

zien. Secretaris-generaal Raptis reisde naar Nederland en legde aan zijn trouwe volgeling Santen³⁰ de wensen van de Algerijnse kameraden voor. Deze zag wel mogelijkheden. Hij kende iemand die op het gebied van de gevraagde artikelen de nodige technische kennis bezat en bovendien als politiek betrouwbaar kon worden beschouwd. In zijn eigen woning bracht Santen Raptis in contact met zijn oude bekende A. Oeldrich, met wie hij voor de Tweede Wereldoorlog lid was geweest van de Onafhankelijk Socialistische Partij (OSP), een linkse afsplitsing van de SDAP. Aan Oeldrich zette Raptis vervolgens uiteen wat de bedoeling was: de Algerijnse kameraden hadden valse Franse identiteitspapieren nodig en het juiste technische gereedschap om wapen-onderdelen en munitie te vervaardigen. Oeldrich beloofde zijn medewerking en ging aan de slag.³¹

Voor de uiteindelijke uitvoering van de taken die hij op zich had genomen had Oeldrich echter anderen nodig. Weliswaar kon hij zelf de cliché's maken waarmee Franse 'cartes nationales d'identité' gedrukt moesten worden, maar hij beschikte niet over een drukkerij. Ook was hij wel in staat tekeningen te maken voor de verschillende instrumenten die voor de uiteindelijke wapenfabricage moesten dienen, maar de feitelijke vervaardiging moest hij uitbesteden. Op beide terreinen kruiste de Binnenlandse Veiligheidsdienst zijn pad.

In oktober 1959 kreeg de BVD er lucht van, dat Oeldrich probeerde bij gespecialiseerde metaalbedrijven orders te plaatsen voor gereedschap om wapens en munitie te maken.³² De behandeling van de zaak werd intern bij de dienst in eerste instantie toegewezen aan de afdeling C, omdat men – terecht naar zou blijken – meende dat de uiteindelijke afnemers van de bestelde instrumenten in het buitenland gezocht moesten worden.³³ Nadat op omzichtige manier over Oeldrich en zijn relaties inlichtingen waren ingewonnen, besloot de dienst te proberen door middel van een observatie- en volgactie de identiteit van zijn opdrachtgevers te achterhalen.

Oeldrich was intussen ook begonnen met de uitvoering van het andere deel van zijn opdracht, het drukken van de valse Franse 'cartes nationales d'identité'. Hierbij had hij een andere oude bekende ingeschakeld, die hij al sinds zijn schooltijd kende³⁴: J. (Joop) H. Zwart. Oeldrich deed dat, naar Santen met stelligheid poneert, zonder medeweten van zijn opdrachtgever Santen, die Zwart voor een informant van de BVD hield.³⁵

Deze Zwart was zijn politieke leven begonnen als communist. Hij bezocht de Lenin-kaderschool in Moskou, keerde vandaar met ruzie terug, vocht in de Spaanse burgeroorlog in de Internationale Brigade en raakte in de Tweede Wereldoorlog in Duitse gevangenschap.³⁶ Na de oorlog ontwikkelde hij zich steeds verder in anticommunistische richting. Hij was naar de mening van insiders in de wereld van links en ultra-links het brein achter de anonieme pamfletten die in 1948 in de CPN werden verspreid³⁷ en waarin een interne oppositie werd gesuggereerd tegen de "slaafse afhankelijkheid van de CPN van de Kominform".³⁸

Toen Oeldrich zich tot Zwart wendde had deze in Nieuwer Amstel een drukkerij, De Koerier. Zwart verklaarde zich bereid Oeldrich te helpen en in het najaar van 1958 begon hij met het drukken van de valse identiteitskaarten. Dat was een vooral in technisch opzicht moeilijke zaak, waarin Oeldrich adviezen en instructies gaf; de benodigde materialen – het juiste papier, exact gekopieerde stempels – werden door Zwart

aangeschaft.³⁹ Nadat de valse identiteitskaarten naar tevredenheid waren afgeleverd, kwam Oeldrich namens Raptis en Santen met een nieuwe opdracht bij Zwart. Er zouden bankbiljetten ter waarde van miljoenen francs gedrukt moeten worden in verschillende coupures, met de bedoeling daarmee de Franse economie te ontwrichten.

Daar de BVD de zaak nauwgezet en met grote interesse was blijven volgen, kwam ook deze laatste ontwikkeling de dienst ter ore. Gezien de mogelijke internationale politieke verwickelingen die uit de affaire zouden kunnen voortkomen stelde de dienst terstond de procureur-generaal bij het gerechtshof in Amsterdam op de hoogte.⁴⁰ Een en ander leidde op 10 juni 1960 tot de arrestatie van Zwart en Oeldrich als drukkers, en van Santen en Raptis als opdrachtgevers.⁴¹ Terwijl Zwart, Santen en Raptis in Nederland werden aangehouden, viel tegelijkertijd in het Duitse Osnabrück de politie de drukkerij binnen waar de valse francs daadwerkelijk werden gedrukt. Oeldrich en de Duitse drukker, die elkaar al van voor de oorlog kenden, werden daar gearresteerd. Dit gelijktijdig optreden in Nederland en Duitsland was het resultaat van voorafgaand overleg tussen de respectieve justitie- en politiediensten, waarbij de BVD een rol speelde omdat die over de relevante informatie beschikte.⁴²

De betrokkenheid van de drukker in Osnabrück was niet van een zekere ironie ontbloot. Het feitelijk drukken van de Franse bankbiljetten vond niet plaats in de drukkerij van Zwart, omdat Oeldrich Zwart was gaan wantrouwen. Zwart was iemand die zich graag gewichtig voordeed door te pas en te onpas te schermen met beweerde contacten met geheime diensten. Dit had Oeldrich doen besluiten, een relatie in Osnabrück om diens medewerking te vragen, die prompt werd toegezegd. Wat Oeldrich niet wist en wat de BVD pas achteraf van de Duitse collega's vernam, was dat deze oude vertrouwde Duitse relatie – ook een trozskist – inmiddels was gerecrueteerd door het Oostduitse Ministerium für Staatssicherheit (MfS).⁴³ Hoe weinig talrijk Trozski's volgelingen ook waren, twintig jaar na de dood van hun leider werden zij nog steeds met argusogen bekeken en gevolgd door de geheime diensten van west en oost.

Na een voorarrest van dertien maanden werden Raptis en Santen door de Amsterdamse rechtbank elk veroordeeld tot vijftien maanden gevangenisstraf met aftrek van voorarrest. In het geruchtmakende proces, waaraan in de pers veel aandacht was besteed, waren ook de activiteiten van de Binnenlandse Veiligheidsdienst ter sprake gekomen.⁴⁴ In sommige kranten werd veel werk gemaakt van de uitspraak van de Officier van Justitie in deze zaak, die ten aanzien van Zwart had opgemerkt: "Ik zeg niet dat de verdachte een agent-provocateur is geweest, maar het riekt er naar" – een uitspraak waaraan het lid van de Tweede Kamer voor de PSP N. van Veen in de Kamer al had gerefereerd.⁴⁵ Eveneens in de Tweede Kamer stelde het lid van de PvdA-fractie J.M. den Uyl vragen over de 'valsemunters-affaire'; met name wilde hij weten waarom de overheid de "blijkbaar strafwaardige activiteit" van Raptis, Santen c.s. zo lang had laten voortduren. Het antwoord van minister van Justitie (en Binnenlandse Zaken ad interim) Beerman luidde, dat pas in de loop van de maanden was duidelijk geworden waarom het precies ging en wie erbij betrokken waren.⁴⁶

De valsemuntersaffaire had de trozskisten waarschijnlijk nog eens duidelijk gemaakt, in

welk een isolement zij hun politieke activiteiten ontplooiden. De veiligheidsdiensten van de communistische en van de niet-communistische wereld hielden hen bij voortduring in de gaten en probeerden – niet altijd zonder succes – hun organisatie te penetreren. Sociaal-democratische partijen als de PvdA gingen tot maatregelen over zodra de troztkistische ‘intrede’ wat al te opzichtig werd. Communistische (in het troztkistisch taalgebruik onveranderd ‘stalinistisch’ genoemde) partijen als de CPN beschouwden de troztkisten als hun ergste vijanden. Zelfs dissidente communisten, die in de Brug-groep en later in de Socialistische Werkers Partij te vinden waren, hadden het laten afweten toen hen om medewerking aan het ‘Algerijnse project’ werd gevraagd.⁴⁷ In mei 1958, na de scheuring in de CPN (zie hoofdstuk XI), hadden enkele troztkisten nog de verwachting gehad, in elk geval de hoop gekoesterd, dat nu de politiek dakloos geworden ex-CPN-ers zich bij hen zouden aansluiten tegen de ‘stalinisten’.⁴⁸ De naam Socialistische Werkerspartij leek zelfs een letterlijke vertaling van de naam van de troztkistische Socialist Workers Party in de Verenigde Staten. Maar toen het FLN, geïntroduceerd door Th. van Tijn, de SWP om hulp vroeg, gaf men daar niet thuis.⁴⁹

Geen wonder dat de Nederlandse troztkisten na deze affaire enige tijd nodig hadden om zich te herstellen. Santen stapte uiteindelijk gedesillusioniseerd uit de beweging en werd schrijver. Raptis werd adviseur van de Algerijnse regeringsleider Ben Bella. Maar het revolutionair elan van diegenen die zich bleven beschouwen als de erfgenamen van Troztki's gedachtegoed bleef hen ertoe aanzetten om die gedachten ook organisatorisch vorm te geven. Zij organiseerden zich onder uiteenlopende namen als Comité van Revolutionaire Marxisten en Internationale Kommunisten Bond. Zij ‘traden in’ in de Socialistische Jeugd en in de Pacifistisch Socialistische Partij, waarin zij een machtsstrijd uitvochten met de eveneens in die partij geïnfiltreerde ‘Stalinisten’. Bij al deze ondernemingen bleef de BVD de troztkisten met belangstelling volgen, al was het maar vanuit een soort ‘men weet maar nooit’-redenering. Tot een groots en meeslepend avontuur als de ‘valsemunters affaire’ kwamen de Nederlandse troztkisten echter niet meer – tenzij dat de dienst is ontgaan.

Anarchisme

In het scholingsmateriaal dat aspirant-ambtenaren van de BVD te verwerken kregen alvorens zij tot het eigenlijke werk werden toegelaten, werd onderscheid gemaakt tussen twee soorten anarchisme: aan de ene kant het anarcho-syndicalisme dat het plegen van gewelddaden niet schuwde en dat de vakvereniging als de strijdorganisatie bij uitstek beschouwde; aan de andere kant het geweldloos ethisch anarchisme.⁵⁰ De aandacht van de dienst richtte zich, dat zal niemand verwonderen, op het anarcho-syndicalisme, althans de resten ervan die zich na de bevrijding weer manifesteerden. De in 1945 opgerichte Bond van Vrije Socialisten ging uit van een anarcho-syndicalistisch program dat onder meer “het vernietigen van de staat” propageerde.⁵¹

Niettemin vormden de anarchisten in Nederland in de ogen van de Binnenlandse Veiligheidsdienst nog minder dan de troztkisten een bedreiging voor de democratische rechtsorde. Dat had niet alleen te maken met hun kwantitatief geringe aanhang, maar ook met het feit dat zij, getrouw aan hun anarchistische instelling, nooit